

Johannes Vorst Georgius Ludenius

De Legibus Diatriba

Rostochii: Kilius, 1653

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730154793>

Druck Freier Zugang

R U phys 1653

102 Vorlesung
von Ludewig

ΣΥΝ ΘΕΩ
DE

LEGIBUS
DIATRIBA,

QVÆ

In Ill. Acad. Rostochiensis Erudi-
torum examini subjicietur

A

PRÆSIDE

M. JOH. VORSTIO,

ET

RESPONDENTE

GEORGIO LUDENIO,

Weddingstadenſi Dithmarſo,

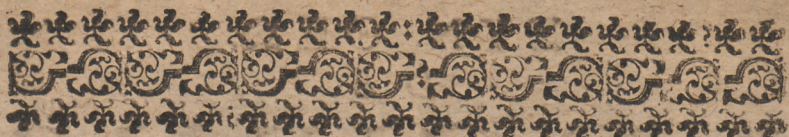
Ad diem IX. Julij.

ROSTOCHII,

Typis NICOLAI KILH, Acad. Typogr.

Anno M. DC. LIII.

VIRO

Nobilissimo, Amplissimo & Consultissimo,

Dn. JOHANNI BONEN/ J.U.D.

Præsidi borealis Dithmarthæ meritissimo,
Mæcenati & Promotori suo suspiciendo:

VIRIS

*Admodum Reverendis, Clarissimis, &
Excellentissimis,*

Dn. PETRO LUDENIO, Ecclesiæ

Weddingstadenſis Paſtori vigilantissimo,
ut & borealis Dithmarthæ Præposito dignissimo,
Parenti ſuo venerando:

Dn. M. HENRICO GUNTHERO,

Ecclesiæ Weſſelburanæ Paſtori vigilantissimo,
Affini & Patrono pl. colendo:

Dn. M. HENRICO FISCHERO,

Ecclesiæ quæ Londini eſt Symmyſtæ lauda-
tissimo, Affini itidem & Fautori honorando,

*Primitias hæc Academicas
Dicat conſecratq.*

GEORGIUS LUDENIUS,

Wedd. Dithm.

— — — — —

T commodè & quietè inter se vivere possunt homines, minime postremum, sed vel præcipuum est ab injuriis eos tutos præstari, quoad ejus fieri potest; ne scil. vel ipsa vita, vel corporis integritas, vel res ad commodam vitam utiles ac necessariae ipsis eripiantur. Satis verò intellectum & olim fuit, & hodie quoque intelligitur, non posse homines, ut

Græcus Poëta ait, ἀπόδαλον ὕβριν ἀλλήλων ἀπέχειν: esse homines naturâ præclives ad injuriam aliis inferendam. Cogitatum igitur fuit, quomodo ab injuriis aliorum homines tuti præstari quiverent. Et animadvertum, non posse id meliùs fieri, quàm si complures societatem inirent, & primo junctis viribus se defenderent contra hos qui in eandem societatem unâ non coissent; deinde verò, si certos constituerent magistratus qui cæteris jus dicerent, lites dirimerent, & injurios ac facinorosos plecterent. Ipsa verò magistratuum jurisdictio vel præviis legibus & juxta leges, vel sine his administrata fuit. Sanè antiquissimis temporibus ipsa Principum, ac magistratuum placita attendebantur, quodque ipsis visum fuit, eo fuit & statum. Justinus initio historię: *Principio rerum populus nullis legibus tenebatur. Arbitria Principum pro legibus erant.* Josephus lib. II. cont. Apionem, ubi de antiquitate, νομοθέτῃ suæ gentis agit: *νόμοις ἀορίστοις τὰ πλῆθη διακείτο, καὶ ποσειδάμων τῶν βασιλέων.* Sed plerisque tamen gentibus id semper curæ fuit, ut certas leges haberent, juxta quas vel agendum vel omitterendum esset his qui inter cæteros vivere vellent. Nobis in naturam rei quæ omnibus gentibus tam salutaris visa est, nunc inquirere libet, deque eadem in chartam conjicere quæ exercitii ἐρμηνευτικῆς & disputatorii argumentum esse possint.

2. Lex sine dubio à legendo dicta est, ut à regendo Rex. Sed vox

A 2

legere

legere νόμον est: & quandoq; quidem significat idem quod *diligere*, aliàs vero significat *recitare* quod scriptum est. Dubium igitur esse potest, ad quamnam verbi *legere* significationem respectum fuerit, cum inde nomen *Lex* formaretur. Tullius, cujus autoritatem in talibus vix defugere licet, lib. primo de legg. ita: *Eamq; rem illi Græco putant nomine νόμον à suum cuiq; tribuendo appellatam: ego nostro à legendo: nam us illi æquitati, sic nos delectus vim in lege ponimus.* Porro ab istâ Latinâ voce hodierni Galli habent suum *loy*, quemadmodum ex Latino *Rex* fecerunt *Roy*, Indidem & Anglicæ vocis *lawe* origo est: item Danicæ *lovv*.

3. Græca vox, quæ Latinæ respondet, dicta sine dubio est, ut & Tullius iudicat, ὡς δὲ τὸ νέμειν. Sed & hoc Græcum verbum *νόμος* est. Inter alia significat quoq; *tribuere*. Atq; ad hunc significatum respectum fuisse ab ipsis quoq; Græcis, Tullio nos facile assentimur. Plutarchi quoq; non alia mens fuit, ut ex lib. II. συμποσ. intelligit, ubi hæc habet: *οἱ νόμοι τῆς ἰσῆς νεμέσεως εἰς τὸ κοινὸν ἀρχῆς καὶ δυνάμεως ἐπώνυμοι γηγόνασι.* Sed vocem non adeo antiquam esse putavit Fl. Josephus, quod in Homericis scriptis nullibi reperitur: eoq; argumento demonstrare voluit, Græcos antiquissimis temporibus nullas leges habuisse. In lib. II. contra Apionem ita ille disserit: *Lycurgus, & Solon, & Zaleucus Locrensis, & omnes qui apud Græcos mirabiles sunt, novelli atq; recentes, quantum ad illum (Moysem) comparati, esse noscuntur. ἄπιυε μὴδ' αὐτὸ τῆνομα πάλαι ἐγγνώσκετο ὡς δὲ τῆς Ἑλλῆσι, καὶ μάρτυς Ὀμηρὸς οὐδαμῶν τῆς ποιήσεως αὐτῶν χρησάμενον.* Quando nec ipsum nomen olim notum fuit apud Græcos, cujus rei testis est *Homerus*, qui nusquam in poematis suis istoc nomine (νόμος) utitur. Quod autem Josephus hinc colligere voluit, id nescio an satis sit certum, antiquissimos Græcos nullis legibus fuisse usos. Quamvis enim vox νόμος in Homero non reperitur, sunt tamen ἰσθύναι vocabula *θεσμός* & *θεμία*. Atq; horum primo leges Draconis appellatas fuisse, quæ ante leges Solonis Athenis obtinuerunt, *Ælianus* autor est lib. VIII. Var. hist. cap. X. *Ἐκάλειτο*, inquit, (οἱ τῶν Δρακόντων νόμοι, quibus Athenienses tum desierunt uti, cum Solonis leges receperunt) *θεσμοί*. *Andocides*, vetus Orator, Oratione *πρὸς τῶν μυστηρίων*: τέτρες δὲ ἐπιμελέσθαι τῆς πόλεως, ἕως ἂν οἱ νόμοι πεθῶεν, πῶς δὲ χεῖρα τῆς Σόλωνος

Σόλων ἔ νόμοις, καὶ τοῖς Δράκοντι ἔ Ἰεσμοῖς. Ex quibus verbis mi-
nis recte colligere videtur Stephanus, Andocidem inter νόμων & Ἰεσμών
aliquid discriminis statuisse. Eiusdem planè generis res fuerunt &
εἰ Σόλων ἔ νόμοι & εἰ Δράκοντι ἔ Ἰεσμοί, tales nim. quas Latini *leges*
appellant. Vis & significatio vocum, inquam, prorsus eadem est. Tan-
tum usus nonnihil discrepavit, ut scil. Draconis *leges* Ἰεσμοί diceren-
tur, Solonis verò dicerentur νόμοι.

4. Cæterum Ἰεσμός dicitur ὡδὴ τὸ πῆμα five θέω pono, quæ
admodum ὡδὴ τὸ ἴημι five ἔω dicitur ἔσμός, & à δέω δεσμός
Dicitur, inquam, à ponendo, quod *leges* ponantur & constituentur. Athe-
næus lib. XII. δεπρωσφ. ubi de Demetrio Phalereo agit, & nomen
Ἰεσμός habet, & ipsum à quo id derivatum est verbum: Ο πῶς ἄλλοις
πθέμεν ἔ Ἰεσμούς Δημήτριε καὶ τὰς βίαις πάντων, ἀνομοῖτητον
ἑαυτῶ τὸν βίον παρεσκεύαζε. Hinc & nomen compositum θεσμοθεσία,
quod τῶ Ἰεσμός æquivallet. Item θεσμοθέτης, θεσμοφύλαξ.

5. Cum etymo vocis Ἰεσμός optimè congruit etymon nostræ
Germanicæ vocis, quæ legem appellamus. Dicimus quidem nos *Gesetz*
à *setzen*: additâ initio syllabâ *ge*, quæ plurimorum nominum apud nos
formativa est. Sed majores nostri plurimum etiam usi fuerunt nomine
Ee: quod & in antiquis versionibus sacrarum literarum etiam
nunc visitur. Plurima exempla allegat Martinus in *Lex. Etymologi-*
cō. Ut ex Pl. CXIX. v. 18. *Opene mine Ogen, unde ick seal merken de*
Wunderen van diner Ee. Testatur quoq; B. Menzerus in *Exegefi Aug.*
Conf. se veterem versionem Germanicam vidisse quæ ita habeat,
ohn die VVercke der Ee.

6. Apud Spartanos Lycurgus suis quas tulit legibus, nomen
ῥητῶν indidit. Quæ novâ appellatione memoriæ suorum præcipuè
simul infigere voluit τῶν ῥητῶν unam, μὴ γρηθῆαι νόμοις ἐγγράφοις
non uti legibus scriptis. Est scilicet nomen istud ἀπὸ τῶ πῆω dico deriva-
tum. Cumq; eo quod ad etymon congruit appellatio quædam quæ u-
tuntur nostri, puta *Bursprake.*

7. Hebræi usurpant vocem חקק ad eam rem de quâ agere insti-
tuimus, significandam. Quæ quidem vox à Radice חקק est orta. Ratio

appellationis autem ex Conjugatione Hiphil petenda est. Nam *דָּרַר* inter alia significat *docere, monere*. Utuntur quoque Hebræi binis vocabulis quæ unicum istud alterum exhauriant, nimirum *מִצְוָה* & *קָוָה* sive *קִוְיָה*. Illo designant ferè jus naturale sive legem naturæ: hoc verò designant legem civilem.

8. Sed in naturam legis paulò penitius nunc introspeciamus. Quid quidem non melius fieri potest, quàm si definitionem legis constituamus. Definitiones autem apud Autores videre licet varias. Plerique tales cudunt definitiones, quibus & proprie dictas leges, & eas quæ *κατ' ἀναλογίαν* sic dicuntur, comprehendere possint. Thomas definit ita: *Lex nihil est aliud quàm quædam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata*. Hanc Thomæ reprehendit Gregorius de Valentia: nec prorsus immeritò. Ipse verò Gregorius sic definit: *Lex est rectum quoddam rationis practicæ decretum ab eo qui curam communitatis gerit sufficienter sancitum & constitutum, ut ex ejus vi debeat necessariò modus aliquis sive in re sive in actione propter commune bonum adhiberi*. Sed nec illa Gregorii placuit B. Hornejo. Quid intelligi licet ex eà definitione quam Vir Cl. ex suà mente posuit: *Lex est decretum sive Dei sive ejus penes quem majestas est in Republica, vel naturæ ipsi impressum, vel sufficienter alias sancitum & constitutum juxta quod vivatur, ita ut vel simpliciter expedit & pium ac honestum est, vel expedit huic saltem vel illi Reip.* Cur verò neque hæc pro definitione accipi possint, si quidem paulò *ἀκριβέστερον* agendum sit, id paulò post apparebit.

9. Ut autem paulò *ἀκριβέστερον* nos agamus, cogitandum est, in quo genere entium lex sit ponenda, & quidnam pro proximo ejus genere sit habendum. Quid maxime proprie *lex* dicitur, id ex vocibus constat, vel ex vocum signis, literis & syllabis. Fit sanè, ut quædam etiam mentis nostræ cogitationes vocentur *lex* sive *leges*: e. g. quòd mente nostrà cogitamus, honestè esse vivendum, neminem esse lædendum, Deum esse colendum, id *lex* appellari solet. Et Tullius quidem hoc proximum vel præcipue legis nomine appellandum censet. Ita enim ille in secundo de legibus: *Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenio excogitam, neque scitum aliquod esse*

esse populorum, sed æternum quiddam quod universum mundum regeret,
imperandi prohibendiq; sapientia. Ita principem legem illam, & ultimam
mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei. ex quã
illa lex quam dii humano generi dederunt, recte est laudata. est enim ratio
mensq; sapientis, ad iubendum & ad deterrendum idonea. In primo quoq;
de legibus idem Tullius adhuc disertius in eandem sententiam: A lege
ducendum est juris exordium. ea est enim naturæ vis, ea mens ratioq; pruden-
tis: ea juris atq; injurie regula. Sed quoniam in populari ratione omnis nostra
versatur oratio, populariter interdum loqui necesse erit, & appellare eam le-
gem, quæ scripto sancit quod vult, aut iubendo aut vetando, ut vulgus appellat.

10. Quod hic de populari ratione loquendi differit Tullius, id
ὀνομαστικῶς nobis videtur ἀνεπιβεβαῶς. Non id quidem inficias eo, le-
ges conformari & exigi debere, quoad ejus fieri potest, ad istas de mo-
ribus cogitationes, quæ naturæ vi in mentibus nostris sese exserunt:
has ipsas tamen cogitationes magis propriè leges appellari, nobis non
liquet. Et videntur homines ante de legibus cogitasse, quam de illis
suis cogitationibus cogitarint.

11. Est ubi ipse Tullius cogitationes istas a legibus manifestè separat.
Ut in Partitionibus Oratoris: Jus dividitur in duas partes primas, natu-
ram atq; legem: & utriusq; generis vis in divinum & humanum jus est distri-
buita. Et paucis interjectis: Atq; hæc communia sunt naturæ & legis: sed
propria legis & ea quæ scripta sunt, & ea quæ sine literis aut gentium jure, ac
majorum more retinentur. Vides quomodo Tullius naturam & legem
discernat: & legis propria esse dicat quæ scripta sunt; non verò ad natu-
ram pertinere. Per naturam autem sine dubio intelligit istas prædictas
cogitationes de bonis moribus, quæ vi naturæ in nobis sese exserunt.

12. Quod nomine legis νομοσῶς insignitur, id sine dubio ex voci-
bus constat, vel ore prolatis, vel scriptis. Voces porro quæ ore profe-
runtur, vel unicus sonus sunt vel plures. Quæ vero sunt scriptæ, ex
certis figuris constant: quas literas appellamus. Apparet igitur, legem
esse compositum quid, nec per se in prædicamento quodam esse.
Reduci tamen potest ad illud prædicamentum, in quo sunt ista entia
simplicia ex quibus lex constat. Cum vero plura entia certâ ratione
junguntur, solent composita illa certis quoq; nominibus appellari. Si
multi homines in unum coierint, appellatur illa hominum multitudo
civitas. Si multi homines unâ vivant, eum in finem, ut bellum cum hoste
gerant,

gerant, vocatur ea hominum multitudo *exercitus*. Ita quoq; si multae voces significantes proferantur, ita quidem, ut certus ex illis sensus oriatur, vocari id solet *oratio*. Si item literae certâ ratione conjungantur, vocari id quoq; *oratio* solet. Sed solent & voculae διακειμένη addi. Et prius quidem dici solet *oratio vocalis*: posterius vero *oratio scripta*.

13. Quoniam igitur lex quoq; est ordinata quaedam vel vocum vel figurarum significantium compositio: eadem quoq; illa percommode *oratio* dici poterit. Qua in re ὁμοψήφον sine dubio habemus summum Philosophorum Aristotelem. Hic enim, ubi legis naturam exponere tentat, appellat eam λόγον: tali scilicet vocabulo quod praedictae Latinae ἰσοδύναμον est. In lib. X. Eth. Nic. cap. X. scribit, πὸν νόμον εἶναι λόγον ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νῆ. In Rhetoricâ ad Alexandrum definit ita: καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐστίν, ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν, λόγος ἀεισμένος κατ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μὴνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστος.

14. In eodem libro tamen idem Philosophus scribit νόμους esse ὁμολογήματα κοινὰ πόλεως, ἀδιὰ γραμμάτων ὀρίξει καὶ περὶ αὐτῶν, πῶς χρὴ ἕκαστος πράττειν. Ipsum consensum civitatis, qui per literas definitur & praescribitur quomodo oporteat singula agere, nunc dicit νόμον esse. Antea vero dicebatur, illam orationem quâ juxta communem civitatis consensum definita sit, quaeque significet, quomodo singula sint agenda, esse νόμον. Ipse consensus populi, & oratio quâ consensus iste exprimitur, differunt sane. Ille enim in mentibus est: haec vero vocibus constat vel literis, estque extra mentem.

15. Nobis non tam ipse populi consensus, ipsa populi voluntas, nomine legis appellari videtur, quam oratio ista quâ voluntatis signum est. Leges XII. tabularum utique vocibus constabant, atque oratio erant. Sic & οἱ τῶν Δρακόντων θεσμοὶ: itemque οἱ τῶν Σόλων νόμοι vocibus constabant, & λόγοι erant. Spartanorum βήτεις quoque, λόγοι utique erant, & vocibus constabant. Dixit & ipse Philosophus, πὸν νόμον esse λόγον, ut jam antè relatam est. Quod vero idem ille etiam dixit, νόμους esse ipsa ὁμολογήματα τῆς πόλεως, id παραυλῶς

ab

ab ipso dictum videtur. Cæterum huic proximo videri possit congruere quod supra de Viris Clarissimis retulimus, eos in definitione legis loco generis ponere *decretum*. Gregorius de Valentia ait, esse *rectum rationis practicæ decretum*. Sic & Cl. Hornejus, esse *decretum sive Dei, sive ejus penes quem majestas est in Republicâ*. Sed fortasse per *decretum* hi intelligunt non ipsum illud quod in mente est, non voluntatem ac placitum principis aut populi; sed illud quod ejus signum est. Fit enim, ut vox *decretum* non tantum illud notet quod in mente est, sed & signum ejus, orationem externam. Τα μὲν ἐν ἀφείδω. Tantum id monere adhuc velim, non posse legem naturæ, quam vocant, & legem civilem unâ definitione comprehendi; nisi si *παχύτερον* agere libeat. Lex naturæ est cogitatio mentis nostræ: lex civilis verò est oratio vel vocalis vel scripta. Ex quo apparet, non ad easdem categorias referri posse legem naturæ & legem civilem. Quæ verò non sunt in iisdem categoriis, eorum nec commune genus esse potest, & per consequens nec communis quædam definitio.

16. Sed dices, utrumq; tam legem naturæ, quam legem civilem, dici *legem*, atq; igitur videri commune genus utiq; habere. Confirmo tibi, non habere. Habent quidem duo ita commune nomen legis: sed non secundum eundem *τῆς ἐσίας λόγον*. Non novum est, duas res eodem vocabulo appellari, nec tamen eandem vocabuli notionem esse, prout utriq; tribuitur. Sed de appellatione legis naturæ, quæ ejus fuerit occasio, paulo post dicemus pluribus. Nunc id prosequemur amplius, quod nomine legis præcipue ac *κυρίως* appellatur.

17. Apud Gellium lib. X. Noct. Att. cap. XX. *Artejus Capito*, qui ipso Gellio iudice publici privatiq; juris peritissimus fuit, quid lex sit, his verbis definit: *Lex est generale jussum populi aut plebis, rogante magistratu*. Iste igitur Capito cum legem dixit *jussum* esse, nobis minimè repugnat. Nam & *jussum* nihil aliud quam oratio est, quæ scil. quis jubet sive præcipit. Et fortasse *jussum* concinnius adhuc genus est, quam *oratio*. In definitionibus oportet genera poni proxima. Jam verò *jussum* propius genus legis videtur, quam *oratio*. Varia utiq; est oratio. Aliâ enim oratione mandamus sive præcipimus: aliâ hortamur aut dehortamur: aliâ rogamus & obtestamur: aliis deniq; orationibus facimus alia. Ergo una quasi species orationis sit *ea quæ jubetur sive præcipitur*.

B

Quæ

Quæ quidem species uno nomine *jussum, mandatum, præceptum* dicitur. Sciendum tamen, si *orationem* in definitione generis usurpare velis, id non esse prorsus *ἄπρον*; si modo subsequatur aliquid, in quo generis proximi vis animadvertatur. Sive igitur dicas, legem esse *jussum*, sive dicas, legem esse *orationem quâ jubetur sive præcipitur*, perinde est.

18. Quod in definitione Capitonis nunc sequitur, id præclarum sane est. Dicit quidem, legem esse *jussum generale*. Potest oratio esse quâ unus quidam seorsim aliquid facere aut omittere jubetur. Potest item esse oratio, quâ totus populus jubetur. *Potest solus Naso juberi patriâ exulare*. Potest & sic præscribi: *Quicumq; obscænos libellos scripserit, patriâ exulato*. Si igitur *jussum* spectet ad plurimos, & ad totam gentem, appellare id licet *jussum generale*. si vero unus quidam aliquid facere aut omittere jubetur, vocetur id *speciale*. *Quæritur autem*, an *jussum speciale* quoq; lex sit dicendum. Attejus abnuet, dicitque, legem esse *jussum generale*. Quod quidem optime congruit cum eo quod non semel scripsit Philosophus. In lib. II. Polit. c. VIII, ita habet: *καθόλου γὰρ ἀναγκάσιον γραφῆναι (τὰς νόμους) αἱ δὲ πρᾶξεις περὶ τῶν κατὰ ἐκαστὸν εἰσι*. Item in lib. V. Eth. Nicom. cap. XIV: *ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶσι*.

19. Sed quod Attejus dicebat, legem esse *jussum generale*, id videri possit parum certum esse. Ipse quidem Gellius sic objectat: *Ea definitio si probè facta est, neq; de imperio C. Pompeji, neq; de reditu M. Ciceronis, neq; de cæde P. Clodii quæstio, neq; alia id genus populi plebisve jussa, leges vocari possunt*. At constat, ea quoq; jussa quæ ad unam modo personam pertinebant, leges esse appellatas. De Cn. Pompeji imperio *jussum*, utiq; *lex Manilia* dicebatur. Subdit deinde Gellius suum eâ de re iudicium, dicitq; *privilegia quoq;* (quæ illa de imperio Cn. Pompeji, de reditu M. Ciceronis, de cæde P. Clodii jussa) *translato nomine Leges esse appellata*. Sed & de usu vocis, qui apud Salustium observetur, disserit his verbis: *Salustius quoq; proprietatum in verbis retinentissimus, consuetudini concessit, & Privilegium quod de Cn. Pompeji reditu ferebatur, Legem appellavit*. Verba ex secundæ ejus historiæ hæc sunt: Nam Syllam C. os. de reditu ejus legem ferentem, ex composito Tribuni plebis C. Herennius prohibuerat. Ergo ipse quoq; Gellius satis intellexit, jussa generalia propriè leges dici: quæ vero singulas modo personas

sonas spectant, ea minus proprie & translato nomine sic dicta esse.

20. Id igitur adhuc rectè se habet, quod Attejus dixit, *legem esse generale jussum*. Addit vero idem ille, esse generale jussum *populi aut plebis, rogante magistratu*. Quibus verbis Attejus respexit ad mores ac instituta suæ civitatis. Apud Romanos solebat populus legem ferre, præviâ rogatione magistratus. Sic & plebiscita à plebe, alterâ populi parte, proficiscebantur, eodem rogante magistratu. De ipsâ rogatione Gellius ita: *Totius hujus rei iusq; sive cum populus sive cum plebs rogatur, sive quod ad universos pertinet, caput ipsum & origo & quasi fons Rogatio est. Ista enim omnia vocabula censentur, continenturq; rogationis principali genere & nomine. Nam nisi populus aut plebs rogetur, nullum plebis aut populi jussum fieri potest.*

21. Nos, si Atteji definitionem leviter modo immutemus, eique etiam nonnihil adjiciamus, habebimus talem, quæ rectissime se habet. Nimirum pro eo quod Attejus de populo Romano dixit, nos ponamus universale quippiam, quod populo Romano aliquâ sit simile. Et esto igitur legis definitio talis: *Lex est jussum generale ejus, vel eorum qui summam potestatem & summum imperium in Republicâ habent, de rebus non in præsens modo faciendus vel omittendus, sed in longum tempus.*

22. Sed nunc subjiciendum illico, quid summa potestas sit; quid item summum imperium. Principio igitur is dicitur *potestatem habere aliquid faciendi*, cui aliquid facere licet & competit. Deinde *summam potestatem* dicitur is habere, cui ita agere vel omittere licet, ut non opus habeat ad alterius nutum agere, ejusve jussa capeffere. Ex quo facile nunc amplius intelligitur, quid illud sit, summam potestatem in politiâ quâdam sive republicâ habere: nimirum si alicui liceat præscribere de omnibus his quibus fiat ut in republicâ commodè ac quietè vivi possit, nec opus habeat ad alterius nutum id facere.

23. In definitione additum quoque est de summo imperio. Neque enim putandum est, summam potestatem, ut quidem nos descripsimus eam, & summum imperium esse *ἰσοδύναμα*. Potest fieri, & sæpe fit, ut qui summam potestatem habet, non tamen habeat summum imperium, hoc est, ut alicui competat in Rep. præscribere de his quæ ad salutem Reip. pertinent, nec tamen actu præscribat. Exempli causâ: si quis legitimus Rex indignis modis pellatur à subditis suis, non perit ipsi summa potestas sive jus, sed adimitur modo illi summum

imperium, quod unâ cum summâ potestate antea habuerat: non tunc imperat & præscribit ampliùs, quemadmodum antea, neq; sic ut antea, ipsi paretur.

24. Quid verò causæ, quòd illud de summo imperio in definitione apparere debeat? Annon lex quoq; dici potest iustum generale ejus qui summam modo potestatem & jus habet, non verò simul ipsum summum imperium? Nobis non videtur. Cujus rei ratio hæc est, quòd nec istiusmodi iustum facillè datur. Si quis solam summam potestatem & jus habeat, de cætero verò à suis sit pulsus, & imperium ejus detrectent qui antea ipsi paruerant, non instituet idem ille leges ferre, propterea quòd irritò conatu se illud facturum non ignorat; sed id ante omnia laborabit, ut qui antea paruerant, parere velint denuo, nec imperium ampliùs detrectent. Ubi autem hoc obtinuit, ut se denuo parituros profiteantur, tum deinde & alterius generis iusta edet & leges quoq; promulgabit.

25. Addimus & hoc in definitione, legem esse iustum de rebus non in præsens tantum faciendis & omittendis, sed in longum tempus. Hoc ipso igitur legem separatam volumus à mandato de tributo pendendo, & similibus. Si Princeps mandet, ut per omnes terras suas sibi tributum pendatur, quo sumptus ad bellum necessarios facere possit, est sanè mandatum istiusmodi generale; non tamen legis nomine id comprehendi didicimus.

26. Atq; ita naturam legis maximè propriè ita dictæ, quàm clarissimè quidem nunc potuimus, dedimus expositam. Liber nunc porro de his quoq; differere quæ legi propriè dictæ affinia sunt, & legis nomine itidem insigniri solent. Scilicet istæ de honestis ac turpibus *virtutibus* sive notitiæ, quas in nobis ipsis per experientiam internam & per intellectus nostri reflexionem in seipsum animadvertimus, dici vulgo solent *lex naturæ*. Cumq; huic appellationi adjicitur quoq; de lege propriè dictâ, & paulo antè à nobis definitâ, tum illa ipsa propriè dicta lex dici solet cum addito *lex civilis*. Atq; hinc quædam legis distinctio oritur, in *legem naturæ* puta & *legem civilem*.

27. Circa hanc verò advertendum est, non esse eam divisionem generis in species, sed esse modò divisionem vocabuli homonymi. Unde autem id intelligi potest? Ex eo nimirum, quòd vocula *lex* non juxta eandem definitionem dicitur de lege naturæ & de lege civili.

De

De hac quidem dicitur secundum eam definitionem quæ paulò ante
exposita est. At de lege naturæ secundum eam definitionem dici non
potest. Nam nec genus quod in definitione posuimus, nec differen-
tia legi naturæ competere potest. Sed dicat quispiam, quid? annon
lex naturæ rectissime iussum sive mandatum vocari potest? Confirmo
tibi, non posse legem naturæ eo intellectu iussum sive mandatum dici,
quò lex à nobis appellata est iussum. Iussum nobis in definitione nihil
aliud est quàm *oratio iubens sive quæ iubetur*. Quid verò oratio? Est
utique compositum quid ex vocibus, vel ore prolatis, vel scriptis.
Lex naturæ autem ex vocibus vel ore prolatis vel scriptis composita,
dici nequit. Quare nec oratio est: & porro nec est iussum.

28. Quid igitur tandem est lex naturæ? & in quâ διαίρεσι τῶν
ἔντων, ut Philosophus loqui amat, illa est numeranda? Est quidem
nihil aliud quàm istæ de faciendis aut omitendis cogitationes quæ vi
naturæ in nobis oriri atq; existere solent: cum e.g. cogito, suum cuique
esse tribuendum, neminem esse lædendum, Deum esse colendum.
Quid verò talis cogitatio? est utique actio sive operatio intellectus.
Sed operationes mentis sunt variorum generum: & trium quidem,
sunt enim vel notiones sive conceptus, vel enunciationes, vel ratio-
cinationes. Ad quasnam igitur referemus prædictas cogitationes
istas? Non possumus ad alias referre quàm ad eas quæ enunciationes
dicuntur. Hæc verò sunt huiusmodi mentis operationes, quæ ex con-
ceptibus ita sunt compositæ, ut in iis sit vel verum vel falsum. Ergo
& prædictæ cogitationes ita compositæ erunt ex conceptibus, ut
in his aut verum aut falsum existat. Est autem in illis non nisi verum.

29. Consideremus earum cogitationum unam quandam: &
eam quidem, cuius hæc verba signum sunt, *Deus est colendus*. Possumus
utique taciti sedere & cogitare, Deum esse colendum. Cumquæ
ita cogitamus, tum operamur mentem nostram, & existit in mente no-
strâ operatio sive actio quædam. Hæc verò mentis nostræ actio nec
conceptus est, nec ratiocinatio, sed enunciatio. Est enim illa ex conce-
ptibus sic composita, ut in eâ sit verum, vel quod idem est, ut ipsa sit vera.
Et comprehendit quidem conceptum sive notionem Dei, & notionem
colendi: quarum illa subjectum dicitur à Logicis, hæc verò prædica-
tum.

30. Cum igitur constet, prædictas cogitationes esse actiones five operationes mentis, facile nunc liquere potest, legem naturæ quoque nihil aliud esse quam mentis actiones, atque adeo ad categoriam actionis esse referendas. Porro vero & illud satis intelligi potest, legem naturæ & legem civilem, quam antea consideravimus, non habere commune genus, nec posse unâ communi definitione, ut Cl. Horneus volebat, comprehendi: esse vocabulum lex homonymum, nec unâ eademque notione dici & de lege naturæ, & de civili.

31. Qvalis vero est homonymia ista, quam in vocabulo *lex* observamus? Utrum *ὡπὸ τύχης*, an vero consilio? Dicimus eam esse consilio factam, atque, ut Philosophus alicubi loquitur, esse *συνεγγυς*. Quæ vero occasio fuit, ut prædictæ istæ mentis nostræ cogitationes vocarentur *lex*? De lege propriè dicta diximus supra, eam esse iustum five mandatum. Iustum vero esse ipsam orationem five vocalem, si-ve scriptam quâ aliquid jubetur five præcipitur. Quemadmodum, igitur legibus propriè dictis aliquid facere aut omittere jubemur: ita quoque prædictis istis cogitationibus nostris, quæ vi naturæ in nobis oriri atque existere solent, jubemur quasi. Cogitamus nos atque in mente nostrâ affirmamus, suum cuique esse tribuendum, Deum esse colendum. Dum vero cogitamus atque agnoscimus illud, æquè nos illud obligat, & juxta istas nostras cogitationes æquè oportet actiones nostras instituere, ac si oratio scripta aut vocalis proponeretur, quâ aliquid facere aut omittere juberemur. Æquè Hebræos obligaverant antea cogitationes istæ quæ de rebus faciendis & omittendis vi naturæ in illis nascebantur, atque postea eos *lex* propriè dicta quæ tabulis lapideis inscripta erat, obligabat. Hæc igitur illa occasio fuit, quamobrem istæ de rebus honestis ac turpibus cogitationes, quæ vi naturæ in nobis oriuntur, *lex* vocantur. Ut autem illæ à legibus propriè dictis discernantur, additur vox *διακριτικὴ nature*, diciturque *lex nature*.

32. Existere autem hujusmodi cogitationes quales dixi, in mentibus nostris, tum ipsa uniuscujusque experientia interna satis testatur, tum sacri ac profani scriptores. S. Paulus graphicè eas depingit in secundo cap. ep. ad Romanos, v. 14. *Ὅταν ὃ ἔθνη, ἰνὸν τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τῶ νόμου ποιῆ, ἔστι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμου, οἱ τινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τῶ νόμου ὡραπὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν.* Quid sacro

sacro hoc S. Pauli, atque adeo ipsius Dei pronunciatio queat esse clarior? Primum dicit Paulus, gentes legem non habere. subaudi tu: proprie dictam legem, quæ oratio sit & vocibus constet. Judæis lex promulgata erat ab ipso Deo: atque ea constabat vocibus. Gentibus vero hujusmodi lex, quæ vocibus constaret, & proprie dicta lex esset, non erat data. Subjicit autem S. Paulus, gentes nihilominus fecisse quæ sunt legis, hoc est, fecisse quædam eorum quæ lege istâ quam ipse Deus Judæis promulgari curaverat, erant præcepta: atque adeo sibi ipsis fuisse legem, hoc est, naturali vi intellectus potuisse tamen hoc assequi, quod illud facere oporteat, quod lege proprie dictâ ac vocibus constante præscriptum erat. Addit vero & hoc S. Paulus, ipsas gentes demonstrare, legem inscriptam esse cordibus suis; siquidem faciant illud quod lege proprie dictâ ac vocibus constante præceptum est. Quod igitur dicit, νόμον ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν καρδίαις γεγραπταί, eo nihil aliud indigitare voluit, quam illas ipsas quæ nos paulo ante diximus, de rebus honestis ac turpibus cogitationes. Sunt istæ cogitationes in cordibus nostris, hoc est, in nostro intellectu. Et præstant illæ vicem legum proprie dictarum. Hinc factum, ut Apostolus dixerit, legem cordibus inscriptam esse.

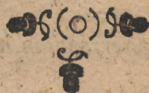
33. Ex profanis scriptoribus egregie multis locis de lege naturæ commentatus est Fullius. In lib. V. de fin. vocat eam primam invitamenta naturæ, primam in animis, virtutum igniculos ac semina. In libro I. de legibus autem sic dictam legem naturæ nomine legis νομοῦ insig-niendam docet. Lex, inquit, est naturæ vis, ea mens ratioque prudentis: ea juris atque injuriæ regula. Sed quoniam in populari ratione omnis nostra versatur oratio, populariter interdum loqui necesse erit, & appellare eam legem quæ scripto sancit, quod vult, aut jubendo aut vetando, ut vulgus appellat. In libro II. autem ejusdem operis ita differentem inducit Marcum: Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenii excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, & ultimam mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei: ex quâ illa lex, quam Dii humano generi dederunt, rectè est laudata. Est enim ratio mensque sapientis ad jubendum & ad deterrendum idonea. Huc etiam pertinet quod

quod Philosophus in quinto Ethicorum Nic. cap. 10. de jure naturali scribit: Φυσικὸν δίκαιον, τὸ πανταχῶς τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, καὶ τῷ δοκεῖν ἢ μῆ. Jus naturale est quod ubiq; eandem vim habet, & non, quia vel videtur vel non videtur. Item quod paucis interjectis sequitur: τὸ μὲν Φύσει ἀκίνητον καὶ πανταχῶς τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, ὡς περὶ τὸ πῦρ καὶ ἐν γέδε καὶ ἐν πέποις καίτοι. Quod natura est, id est immobile & ubiq; eandem vim habet, quemadmodum ignis & hic & apud Persas urit. Egregie etiam Latinus Satyricus legis naturæ originem & progressum descripsit in satyrâ XV. ubi & imperium nature vocat istam humanæ menti innatam vim.

--- --- --- Separat hoc nos, inquit,
 A grege mutorum, atq; idè venerabile soli
 Sortiti ingenium, capiendusq; artibus apti
 Sensum à cœlesti demissum traximus arce,
 Cujus egent prona & terram spectantia. Mundi
 Principio indulsit communis conditor illis
 Tantùm animas; nobis animum quoq;. Mutuus ut nos
 Affectus petere auxilium & prestare juberet.
 Dispersos trahere in populum, migrare vetusto
 De nemore & proavis habitatas linqvere silvas.
 Edificare domos, laribus conjungere nostris
 Testum aliud, tutos vicino limite somnos
 Ut collata daret fiducia. protegere armis
 Lapsum aut ingenti nutantem vulnere civen.
 Communi dare signa tuba, defendier iisdem.
 Turribus atq; unâ portarum clave teneri.

COROLLARIA.

- I. Homo vel est rationalis, vel irrationalis;
- II. Corpus videre est impossibile.
- III. Neuter oculus ad videndum est necessarius.

facro hoc S. Pauli, atque adeo ipsius Dei proprius? Primum dicit Paulus, gentes legem non proprie dictam legem, quæ oratio sit & vocibus promulgata erat ab ipso Deo: atque ea constabat pro huiusmodi lex, quæ vocibus constaret, & præerat data. Subjicit autem S. Paulus, gentes sunt legis, hoc est, fecisse quædam eorum quæ Deus Judæis promulgari curaverat, erant præ ipsis fuisse legem, hoc est, naturali vi intellectus assequi, quod illud facere oporteat, quod lege constante præscriptum erat. Addit vero & hæc demonstrare, legem inscriptam esse cordibus illud quod lege proprie dicta ac vocibus constat. Quod igitur dicit, νόμον ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν καὶ nihil aliud indigitare voluit, quam illas ipsas quæmus, de rebus honestis ac turpibus cogitationes in cordibus nostris, hoc est, in nostro intellectu vicem legum proprie dictarum. Hinc factum legem cordibus inscriptam esse.

33. Ex profanis scriptoribus egregie multum commentatus est Fullius. In lib. V. de fin. virtutum natura, prima in animis, virtutum ignicula de legibus autem sic dictam legem naturæ non ignendam docet. Lex, inquit, est naturæ vis, ea juris atque injuriæ regula. Sed quoniam in populo versatur oratio, populariter interdum loqui necesse legem quæ scripto sancit, quod vult, aut jubendo pellat. In libro II. autem ejusdem operis ita dicitur: Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam hominum ingenii extogitatam, neque scitum aliquoternum quiddam, quod universum mundum regeret, sapientia. Ita principem legem illam, quæ dicitur, ceabant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Deum humano generi dederunt, recte est laudatum sapientis ad jubendum & ad deterrendum idone

esse claudi tu: lex prohibitus vefferet, non cisse quæm ipse adeo sibi men hoc vocibus psas genin faciant ptum est, dhar, eo nte dixi cogitatio stant illæ s dixerit,

æ naturæ d invita n libro I, iusq; insi prudentis: nis nostra ellare eam vulgus ap acit Mar m neque m, sed e prohiben em esse di x, quam atio mensq; pertinet, quod

